

Bruna kärrhöken *Circus aeruginosus* i Sverige år 1969

Gunnar K. A. Andersson, Anders Larsson

Under 1969 genomfördes en riksomfattande inventering av den bruna kärrhöken. Undersökningen, vilken bedrevs i SOF:s regi, hade till syfte att fastställa kärrhökens nuvarande status samt att ligga till grund för en jämförelse med 1958 års inventering (Enemar 1959). Inventeringen förväntades också kunna ge viss information om häckningsframgången.

Förutom det i VF 28 (1969): 85 införda uppropet utsändes ett stort antal stencilerade upprop till rapportkommittéer, lokalombud, biologiska och ornitologiska föreningar samt till enskilda personer.

Rapporttillströmningen

Av de erhållna rapporterna framgick med all önskvärd tydlighet att riksinventeringen rönt stort intresse. Flera av rapporterna innehöll noggranna skildringar av den bruna kärrhökens förekomst sedan många år tillbaka. Häckplatserna, vilka i många fall var markerade på prickkartor, var angivna på ett sådant sätt att risken för dubbelräkning i det närmaste kan uteslutas. Av de 77 rapporter som insändes utgjorde inte mindre än 18 stycken sammanställningar från rapportkommittéer och klubbar, vilket tyder på att antalet i inventeringen aktivt deltagande ornitologer var stort. En jämförelse mellan 1958 och 1969 års inventeringar (tabell 1) visar att antalet rapporter vid det senare tillfället var nära nog det dubbla. För mer än 85 procent av denna ökning svarar landskapen Öland, Östergötland, Södermanland och Uppland.

Av tabell 1 framgår också hur antalet rapporterade par fördelar sig landskapsvis. Den lägre siffran anger antalet häckande par medan i den högre siffran hänsyn även tagits till par utan säkra häckningsindicer. Ströboobservationer av enstaka exemplar har inte beaktats.

I Skåne är det rapporterade antalet häckande par 1969 ungefär dubbelt så stort som 1958, vilket skulle kunna innebära att kärrhöken ökat något i detta landskap. Halland, Bohuslän och Dalsland uppvisar inte något häckande

par under inventeringsåren. Däremot visar Värmland en kraftig ökning i antalet rapporterade par. Dessa hänför sig till området kring nordöstra Väneren, vilket täckts mycket noggrant under 1969 års inventering med de två rapporter som erhållits. Öland uppvisar en ökning i såväl rapporter som antal häckande par. Detta gäller även Östergötland och Södermanland, framför allt det sistnämnda landskapet som visar en ökning i antalet rapporterade par med tre till fyra gånger. Uppland är det enda landskap där en kraftig ökning av antalet rapporter svarar mot en minskning i antalet noterade häckningar. Denna minskning kan möjligen sättas i samband med ökad exploatering av landskapet för fritidsbebyggelse, något som antytts i flera inkomna brev.

Tabell 1. Översikt över rapporteringen av brun kärrhöke *Circus aeruginosus* 1958 och 1969. Result of the marsh harrier inquiry in 1958 and 1969.

Landskap Province	Antal rapporter Number of reports		Antal par Number of pairs	
	1958	1969	1958	1969
Skåne	4	5	10—13	19—21
Halland	—	1	—	—
Bohuslän	2	1	—	—
Västergötland	2	4	10	10
Dalsland	—	—	—	—
Värmland	1	2	0—2	18—20
Blekinge	2	1	2	—
Småland	3	3	6—7	3—4
Öland	1	7	1	8
Gotland	2	2	—	—
Östergötland	3	11	17—19	24—35
Närke	3	2	9—12	4—5
Södermanland	4	12	13—15	47—64
Uppland	11	19	45—51	34—40
Västmanland	3	4	7—9	9—11
Dalarna	1	1	—	—
Ångermanland	—	1	—	—
Västerbotten	—	1	—	—
Norrbottnen	—	2	—	1
Summa Total	42	77	120—141	177—219

Resultat

Skåne

Hammarsjön och Krankesjön hyser vardera tre par medan Araslövssjön uppvisar två par. För följande lokaler har uppgivits ett häckande par: f.d. Egeside sjö, Ellestadssjön, Fjällfotasjön, Håslövs ångar, Ivösjön, Oppmannasjön, Råbelövssjön, Staveröds mosse, Svarta sjö, Tvedegård (1,5 km öster om Araslövssjön) samt Yngsjö sjö.

Troligen har ett par häckat vid Nymö mosse. Under maj sågs dessutom ett par vid Löddeåns mynning.

Häckning har ej förekommit i Björkesåkrasjön, Börringesjön, Gummastorpssjön, Veijla sjö eller Yddingen.

Halland och Bohuslän

Någon häckning har veterligen inte ägt rum i landskapen, "dock har under det senaste decenniet, åtminstone vissa år, översomrande ex. hållit till på Getterön" (U. Unger).

Västergötland

Vid Hornborgasjön häckar sex par; beståndet torde ha varit ganska konstant sex-åtta par under de senaste trettio åren. Fågelviken (Torsö), Dertern-Brandsfjorden, Storeberg (Tådene) och Säbyviken (Hassle), samtliga vid Väneren, uppvisar vardera ett par.

Vid Ekudden väster om Mariestad, Källstorp och Söne mad har regelbundet setts jagande exemplar under sommaren. Vid Sjöängen sydväst om Mariestad har under en följd av år ett par häckat fram till 1967 (sista häckningen).

Från Sjuhäradsbygden rapporteras inga häckande par. Någon häckning har ej heller konstaterats inom Göteborgsområdet.

Dalsland

Någon rapport har tyvärr ej inkommit. Arten har dock troligen häckat vid Gösjön 1963 (VF 26 (1967): 273).

Värmland

Karlstadsområdet: Nolgårdsviken och Panken vardera två par, Agnhammar, Arnöfjärden, Ranviken, S. Hyn vardera ett par samt troligen ett par vid Välsviken. Från Kristinehamnssområdet rapporteras häckning från följande lokaler: två par vid vardera Kolstrandsviken och Ölmeviken. Vid den senare lokalen övergavs dock det ena boet redan i slutet av maj. Ett par har konstaterats vid Edsvattnet, Hagelviken, Horstaviken, Kilsviken, Noret och Åråsviken samt troligen även vid Toksbotten. För 1968 uppgavs även ett par vid Djupsundsviken, Hammarövik, Segerstad, Skattkärr och Skoghäll.

Blekinge

Ingen häckning i landskapet sedan 1959. Oscarsvärnskärret i Karlskrona, som sedan 1948 utgjort häckplats för ett par, ödelades 1960 genom en vassbrand. Efter branden återkom vassen men inte kärrhöckarna (VF 21 (1962): 311). "Bredasund uppvisar numer inga kärrhöckar" (G. Strömberg).

Småland

Ett par vid Boholmarna söder om Kalmar, Solgen norr om Vetlanda och Stävlö norr om Kalmar. En ♂ observerad under bobyggnad vid Forsaström (Gårdserum) den 22 maj.

Vid sjön Solgen har arten häckat regelbundet med ett par sedan 1950, men i början på 1960-talet försvann den och återkom inte förrän 1969. Att en minskning i antal par skett vid Stävlö kan möjligen förklaras av att området under 1960-talet genom flera utdikningsföretag fått de stora vassområdena kraftigt reducerade.

Öland

Ett par vid vardera av följande lokaler: söder om Beijershamn, Djurstads träsk, Hornsjön, Knisa mosse, Kvistorpsmossen, Petgårde träsk, ett kärr väster om Petgårde träsk samt Stormaren.

Gotland

Ingen häckning konstaterad. En ♀ observerad vid Stockviken den 2 juni samt en ♂ vid Fardume träsk den 8 juni. Troligtvis har arten ej häckat på ön under åren mellan inventeringarna.

Östergötland

Tåkern uppvisar minst femton häckande par. Tyvärr har hela sjön inte inventerats och det förmodas att ytterligare fem par kan finnas i sjöns stora vassområden. Vid Roxen har konstaterats sex par. För 1958 saknas helt uppgift. Ett par har dessutom häckat vid vardera Lilla Rengen, Ommen och Stora Runken.

Troliga häckningar har förekommit vid Boren (tre par), Glan, Norra Teden och Svinsunds-fjärden (ett par).

År 1958 uppgavs ett par för Gryts socken. Några år senare försvann paret och häckning har sedan dess inte förekommit.

Närke

Hjälmaren: Vid Oset i Hemfjärden häckade ett par. Tidigare år har ytterligare ett par häckat. Under 1963 förekom ingen häckning (VF 23 (1964): 395).

Vid Kvismaren fluktuerar antalet häckande par normalt mellan tre och fem. För 1969 rapporteras endast tre par. År 1968 häckade sex par säkert, vilket är det största antal som någonsin noterats.

Vid S. Lången iaktogs ett par vid flera tillfällen under maj-juni, varför häckning är trolig.

Södermanland

Mälaren: Bondkroken (Läggesta), Husholmen (Strängnäs-fjärden), Hamnskar (Överenhörna), Höladsskar (Målsåker), Kyrkviken (Toresund), Lagnö (Aspö), Rokaudd och Vålavik, (Överselö) samt Tynnelsö, samtliga lokaler med ett par vardera, Söderfjärden med sju par. "7-8 par kan betraktas som genomsnitt för de sista 20 åren" (L. Broberg).

Hjälmaren: Vid St. Sundby ett möjligen två par, vid Tandlaviken ett par.

Långhalsen: Ekenäs och Alspånga (Vadsbro), Hormesta (Nykyrka), Malm och Strands gårdar (Råby-Rönö) samt Örsta gård (Husby), vardera med ett par.

I Hallbosjön fem eventuellt sex par, Flätsjön (Ärla) med minst två, troligen tre, häckande par.

Vid följande lokaler har ett häckande par konstaterats: Bråtorpsjön och N. Kärrlängen (Åker), Eknaren och Runnviken (Runtuna), Färsjön (Lästinge), Hedenlundasjön (Vadsbro), Jägern och Kyrksjön (Floda), Kalvsjön (Näshulta), Kolsnaren (V. Vingåker), Nälen (L. Malma), Näsnaren (Katrineholm), Nässjön (Ö. Vingåker), Skundern (Dunker), Vrena (Vrena) samt Yttern (Helgona). Troligen ytterligare två par vid Skundern och ett par i Näsnaren.

Från nedanstående lokaler rapporteras troliga häckningar av ett par: Bjälken (Ö. Vingåker), Eriksbergssjön (St. Malm), Floden (Floda), Haversjön (Björnlunda), Hörningsholm (Mörkö), Hollandsjön, Norrtunasjön, Nyckelsjön-Avlasjön, Valasjön (samtliga Gnesta-regionen), Spetebysjön (Sköldinge) och Öljarén.

Från Trosa-området rapporteras inga häckande par. Inom Södermanland har dessutom ett stort antal för brun kärrhök lämpliga lokaler inventerats. Många av dessa har tidigare utgjort häckplatser för arten, dock inte under 1969. Det skulle emellertid här föra för långt att göra en uppräknings av dessa.

Uppland

Mälaren: Viken vid Adelsö kyrka (Adelsö) ett par, Alsikeviken ett par, Bondkroken (Häggeby) ett par, Brunnsjölund (Hjulstafjärden) ett par, Broängarna (Bro) ett par, Bälsundaviken två par, Dalbyviken ett par, Garnsviken (Sigtuna) tre par, Gristaviken två par, Hjästaviken tre par, Hummelstaviken ett par, Kullaviken ett par, Lärstaviken ett par, Munsö-Ekerö tre par (vid Fladen, Menhammarsviken och Snorran), Sisshammarsviken ett par, Svartsjövikens (Svartsjölandet) ett par, Svinngarnsviken ett par, Tibbleviken (vid Kungsängen) ett par samt Torsvikens ett par.

Övriga häckningar i landskapet har skett vid Angarnsjön ett par, Fysingen ett par, Lindholmsjön ett par, Långsjön (Björklinge) ett par, Vallentunasjön två par samt vid Vendelsjön med ett par.

Troliga häckningar har skett vid Kyrkviken (Alsike) och Gorran med ett par samt vid Menhammarsviken och Sandviken på Munsö-Ekerö, likaledes med ett par. Dessutom har troligen ytterligare två par häckat på Svartsjölandet (Landholmen och Stjärtnäs). År 1968 sågs ett par vid Sätunaviken på Svartsjölandet, men lokalen har icke kontrollerats 1969.

Uppgifter som inte tyder på häckning har kommit in från Braheberg (Närtuna), Kornan, Kundbysjön, Lydingesjön, Lommaren, Ryssviken (Övergran), Sigriddholmssjön, Skedviken, Sottern och Säbysjön.

Västmanland

Mälaren: Askövikens tre par, Björnsundet, Fiholm-Vikhus samt Ängsösundet (Ängsö) vardera

ett par. Trolig häckning av ett par vardera vid Broholmen (Dävö) och Ridön. Från Hjälmaren rapporteras ett par vid vardera Fredshammarsviken och Fröshammarön. Dessutom ett par vid Toftasjön (Arboga).

Från Frövisjön rapporteras ingen häckning de senaste åren. Tidigare fanns här ett par.

Dalarna

Ingen häckning rapporterad 1969, dock uppträdde två ungfåglar vid Hovran under augusti (VF 29 (1970): 126). Häckning förekom 1961 vid Holmsjöarna, St. Tuna (VF 22 (1963): 211). "Ensamma vuxna fåglar besöker regelbundet landskapets få slättsjöar upp till Limsjön, Leksands sn, under våren och försommaren" (G. Lind muntl. gm K.

Angermanland

Endast en observation av ett honfärgat exemplar föreligger från sjön Öfjärd 6-7 maj.

Västerbotten

Umeåtrakten besöks mer eller mindre regelbundet av arten. Någon häckning är dock ännu ej konstaterad.

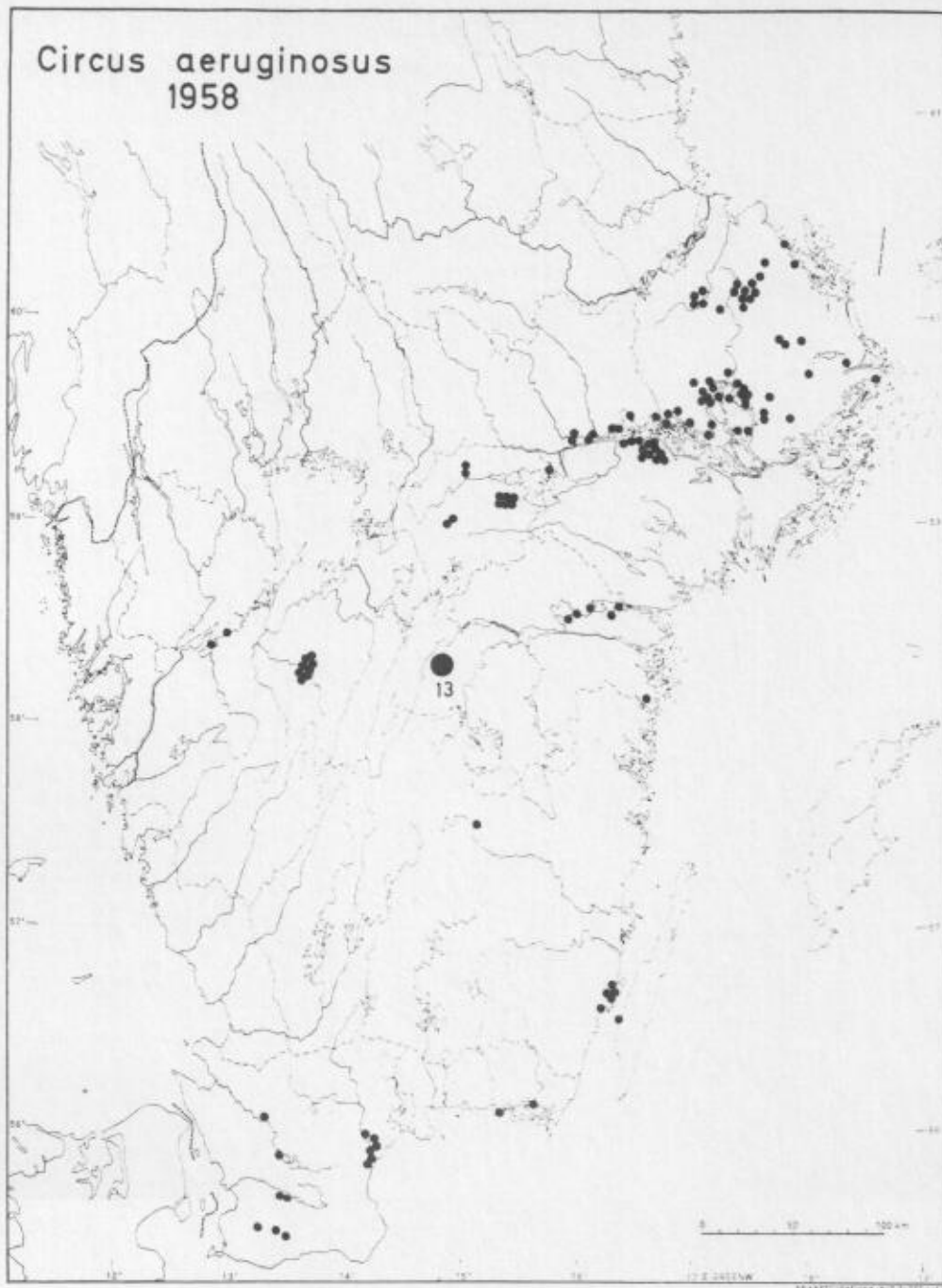
Norrboten

Ett par häckade vid Persöfjärden, Luleå.

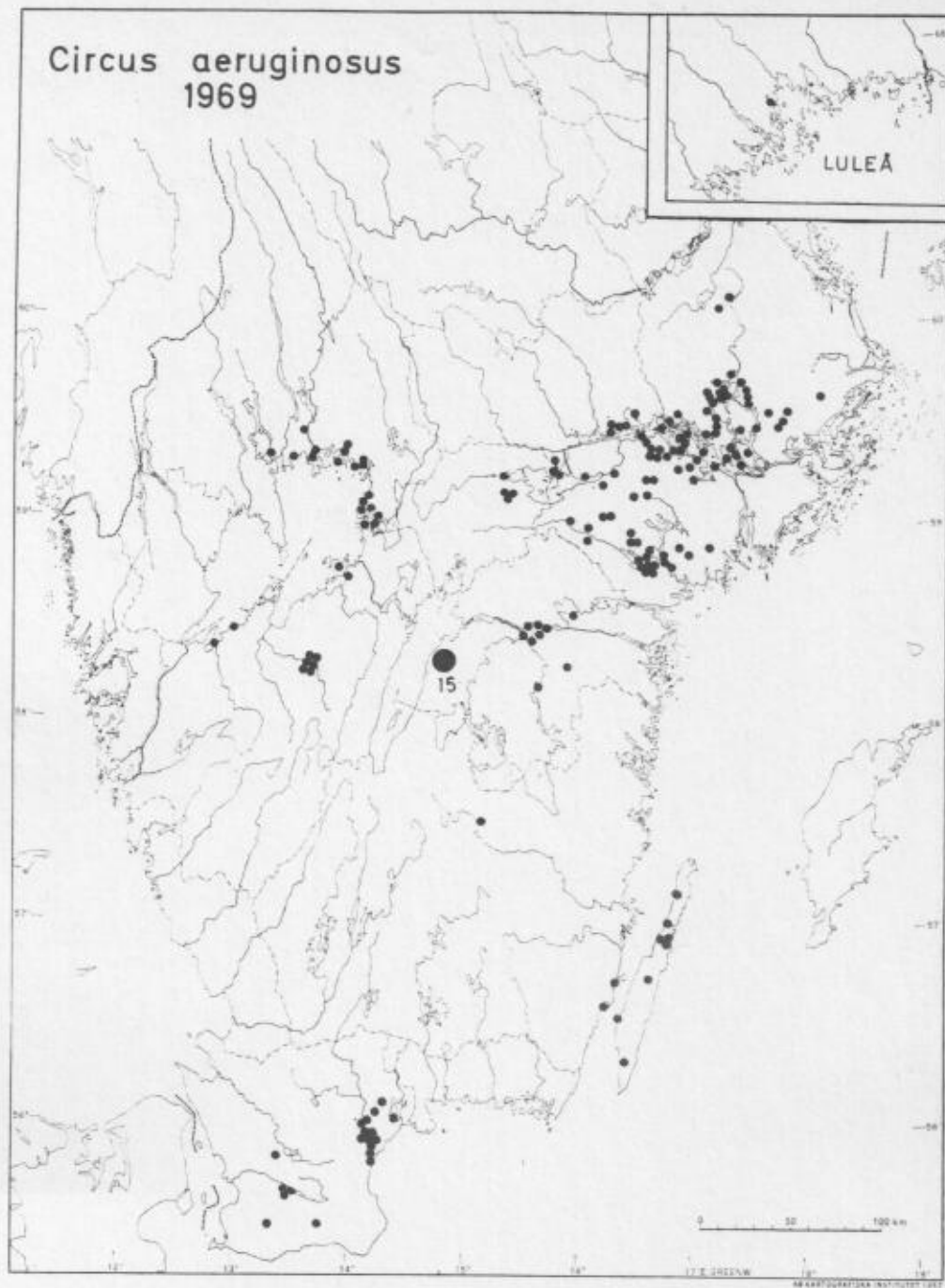
Den första häckningen i dessa nordliga trakter konstaterades vid Skatamark nordöst om Boden 1962. Denna följdes av lyckade häckningar åren 1963, 1964 och 1965 (Hedvall & Wahlstedt 1969).

Utbredning

På kartorna i figur 1 och 2 visas en översiktlig fördelning av rapporterade häckande bruna kärrhökar för inventeringsåren 1958 och 1969. Figur 1 upptar även observerade par för vilka säkra häckningsindici saknas. Härav framgår att kärrhöken häckar huvudsakligen i två områden, dels i Skåne, dels i det mellansvenska låglandet. Att denna utbredning samtidigt visar var vi finner de näringsrika slättsjöarna och de vassrika vikarna behöver knappast påpekas. Av prickkartorna framgår att den dominans som 1958 års material tillskriver mälarmrådet ytterligare har accentuerats vid inventeringen 1969. Utanför mälarmrådet uppvisar Hornborgasjön och Tåkern ett stort antal häckande par, samt för inventeringsåret 1969 även Öland och nordöstra Vänern. Huruvida det stora antalet häckande par vid nordöstra Vänern tyder på en ökning inom detta område är svårt att uttala sig om med tanke på det kläna underlaget vid 1958 års inventering. Däremot är ökningen på Öland helt uppenbar, vilket styrks av rapporter från åren mellan inventeringarna (Mascher 1965, s. 16).

Figur 1. Brun kärrhök i Sverige 1958. Varje prick betyder ett par, observerat under häckningstid. (Omritad efter Enemar 1958.)
Circus aeruginosus in Sweden 1958. Every dot denotes one pair observed during the breeding season.

Figur 2. Brun kärrhök i Sverige 1969. Varje prick anger ett häckande par.
Circus aeruginosus in Sweden 1969. Every dot denotes one breeding pair.

ickningstid.
ning season.

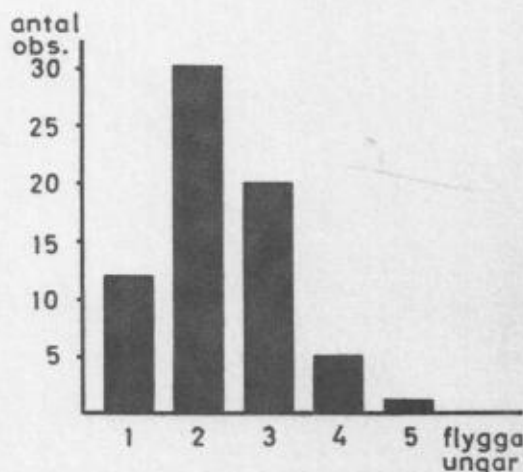
Figur 3. Ung brun kärrhök *Circus aeruginosus*, Öland. Foto: Anders Larsson.

Häckningsresultat

Uppgifter angående häckningsresultat erhöles för 67 par och totalt iaktogs 157 flygga ungar. Hur antalet observerade flygga ungar fördelas sig per häckande par framgår av figur 4. Då endast ett fåtal rapporter kommit in angående icke framgångsrika häckningar har dessa utelämnats. Det genomsnittliga värdet för antal ungar per par är 2,3. Som jämförelse kan nämnas att vid undersökningen av den bruna kärrhökens häckningsframgång i nordöstra Skåne under åren 1956-59 fann Bengtsson (1967) för 26 undersökta bon ett genomsnitt av 2,2 flygga ungar per par. Om hänsyn endast togs till de framgångsrika häckningarna blev motsvarande antal 3,2 per par.

Kärrhöksbeståndets storlek

Inventeringsmaterialet för 1969 visar att den bruna kärrhöken förekommer talrikt inom fem områden: Skåne, nordöstra Vänern, centrala

Figur 4. Häckningsframgång hos 67 par brun kärrhök.
Reproductive success of 67 pairs of Circus aeruginosus.

Östergötland sa Dessa områden 80 procent av inventering. Er materialet från totala antalet h råden är liten (1969). Totala : skiljer sig dock 179 år 1969). D någon anledning höken skulle h elvaårsperiod. ringen vid 1958 i sömmlandsomr östra Vänern. (dessa områden till motsvarand tering erhålls fö kande par av 1 Enemars uppsl bruna kärrhöka sannolikt var : framgår att för ken, vars förekområden, är en roende av den nämnda områdes ledes i något kommer det g totalantalet häc lokala kärrhöks en uppfattning under bägge pe fredsställande si

Sammanfattning
Riksinventering
kärrhöken har
i stort sett i sa
Antalet häckan.
200 stycken.

Ett varmt tack i vilka som ens olika organisati ventering av de

B. Altstedt, B. / derson, G. Aulé

Östergötland samt Södermanland och Uppland. Dessa områden svarar tillsammans för mer än 80 procent av totala antalet par vid 1969 års inventering. En jämförelse med inventeringsmaterialet från 1958 visar att variationen i totala antalet häckande par utanför dessa områden är liten (35 par år 1958 och 37 par år 1969). Totala antalet rapporterade häckningar skiljer sig dock betydligt (120 par år 1958 mot 179 år 1969). Detta ger oss emellertid knappast någon anledning att antaga att den bruna kärrhöken skulle ha ökat nämnvärt under denna elvaårsperiod. Enemar påpekar att rapporteringen vid 1958 års inventering varit bristfällig i sörmålandsområdet samt i området kring nordöstra Vänern. Om antalet häckande par inom dessa områden i 1958 års inventering justeras till motsvarande erhållna vid 1969 års inventering erhålls för hela landet ett totalantal häckande par av 172 för år 1958. Detta visar att Enemars uppskattning av antalet häckande bruna kärrhökar till mellan 150 och 175 par sannolikt var alldeles riktig. Av ovanstående framgår att för en art som den bruna kärrhöken, vars förekomst är koncentrerad till vissa områden, är en inventering i högsta grad beroende av den ornitologiska aktiviteten inom nämnda områden. Sviktar rapporteringen således i något av de kärrhöksrika områdena kommer det genast att påverka siffran för totalantalet häckande par. Förändringar i det lokala kärrhöksbeståndet kan man endast få en uppfattning om i sådana områden vilka under bägge perioderna inventerats på ett tillfredsställande sätt.

Sammanfattning

Riksinventeringen 1969 har visat att den bruna kärrhöken har samma utbredning och häckar i stort sett i samma omfattning som år 1958. Antalet häckande par kan uppskattas till ca 200 stycken.

Ett varmt tack framföres till följande personer, vilka som enskilda eller representanter för olika organisationer bidragit till 1969 års inventering av den bruna kärrhöken.

B. Altstedt, B. Andersson, F. Andersson, T. Andersson, G. Aulén, P. Axelsson, S. Bengtsson, G.

Bergengren, S. Blomqvist, K.-G. Bringer, L. Broberg, K. Bylin, J.-A. Bäckman, S. Carlsson, U. Carlsson, G. Ehrenroth, H. Eliasson, H. Engdahl, Alf Eriksson, Anders Eriksson, K. Eriksson, K.-E. Fahlén, L. Frankenberger, T. Haglund, G. Hamilton, O. Hartman, J.-A. Holmbring, B. Hörnfeldt, G. & J. Isaksson, R. Jansson, K. Johansson, L. Johansson, T. Johansson, P.-G. Johnsson, T. Jonsson, A. Jonsson, H.-E. Karlsson, J. Karlsson, K. Karlsson, L. Karlsson, N.-G. Karvik, R. Kasche, F. Klingspor, L. Klintero, B. Kumlin, A. Larsson, B. Larsson, H. Lindström, S. Lundblad, B. Lundin, B. Martinsson, J. W. Mascher, M. Molander, K. Neideman, R. Nilsson, I. Nord, K.-A. Olsson, V. Olsson, F. Persson, L. Persson, T. Persson, A. Persson, M. Peterz, Birger Pettersson, Björn Pettersson, B. Rundqvist, O. Rydén, P.-O. Rösiö, H. Röttorp, G. Samuelsson, L. Sandgren, E. Schönbeck, K. Smith, B. Stenström, P.-O. Swanberg, S.-E. Swanqvist, G. Svensson, J. Svensson, H. Thomander, R. Thollander, M. Tjernberg, J. Träff, T. Tyrberg, U. Unger, T. Warelius, T. Wängmar, Stefan Zetterberg, Stig Zetterberg, T. Akerlund.

Litteratur

- Bengtson, S.-A. 1967. Observations on the reproductive success in 26 nests of the Marsh Harrier (*Circus aeruginosus*) in Skåne province, Sweden. *The Oologist's Record*, 2: 23-28.
- Enemar, A. 1959. Bruna kärrhöken (*Circus aeruginosus*) i Sverige år 1958. *Vår Fågelvärld*, 18: 42-49.
- Hedvall, O. & Wahlstedt, J. 1969. En glad nyhet. Ur: *Ladrikkets fåglar*. Stockholm.
- Mascher, J. W. 1965. Om förändringarna i Ölands fågeltiv. *Öländsk Bygd*, årsbok, s. 8-28.

Summary: Marsh harrier *Circus aeruginosus* in Sweden in 1969.

Ornithologists were asked to report all observations of breeding pairs of the marsh-harrier in 1969. A similar survey was made in 1958 (Enemar 1959). Table 1 lists the number of reports and the number of pairs observed in different provinces of Sweden. The investigation shows that there were about 200 breeding pairs in Sweden in 1969. The distribution pattern of the marsh harrier for 1958 and 1969 can be seen in Fig. 1 and Fig. 2. The distribution and the number of pairs of the marsh harrier in 1958 and 1969 was almost the same. Fig. 4 shows the reproductive success of 67 pairs. The average number of observed fledglings was 2.3.

Författarnas adresser: Gunnar K. A. Andersson, Zoofysiologiska institutionen, S-223 62 Lund. Anders Larsson, Vildanden I: 303, S-222 34 Lund.